

Foto: Andreu Adrover

El nou centre cívic Pati Llimona: prop de 800 m2 més d'espais per a l'ús ciutadà, i més patrimoni històric descobert

- » L'ampliació del centre cívic, amb la incorporació de la remodelada finca del carrer del Regomir, 7 permet especialitzar el centre en la fotografia i crear espais de trobada per a infants i joves
- » Una acurada intervenció arquitectònica permet posar en valor i visualitzar un tram de 17 metres de muralla romana del segle IV, un conjunt termal del segle I, així com uns sostres de l'edifici del segle XIX

» **Regomir 7-9 s'incorpora al centre cívic Pati Llimona**

Després de dos anys d'obres rehabilitació i adaptació als nous usos, la finca històrica del número 7 del carrer del Regomir ja ha estat connectada i incorporada al centre cívic Pati Llimona, configurant així un equipament cívic de planta baixa més cinc amb una superfície total de 2.549,32 m2, dels quals 768 m2 són nous espais se sumen a les dependències que ja existien.

Aquesta important ampliació ha permès reordenar i enriquir els serveis i els projectes del centre cívic Pati Llimona, que ha reorganitzat els espais de la següent manera:

- Planta principal: Fotografia. Laboratori analògic i plató.
- Planta primera: Adolescents. Espai de trobada, informàtica i expressió.
- Planta segona: Casal infantil. Psicomotricitat, ludoteca i taller.
- Planta tercera: Sala de conferències i dependències del districte.

A banda de les instal·lacions específiques per al programa de fotografia (laboratori analògic i plató) centre cívic compta també amb nou aules taller, dues aules multimèdia, un gimnàs, sis despatxos (tres dels quals per donar suport a les entitats), una sala de reunions, una cuina, una sala d'expressió, quatre sales de joc per a infants i per adolescents, tres sales d'actes, tres sales d'exposicions, i un nou sistema de climatització.

Les plantes baixa i entresòl estan obertes i connectades entre elles, i contenen el patrimoni romà.

El centre cívic Pati Llimona, que obre de dilluns a divendres de 9:00 a 21:30h i dissabtes de 10:00 a 14:00 i de 16:00 a 20:00h, desenvolupa els següents projectes específics:

- ✓ Casal infantil (trasllat del casal del carrer del Correu Vell, 5) de 4 a 12 anys
- ✓ Projecte Franja per a adolescents a partir de 12 anys
- ✓ Especialització en fotografia, paraula i audiovisuals

El casal infantil i el projecte Franja són els serveis de lleure del barri Gòtic, adreçats a nois i noies d'entre 4 i 16 anys, i oberts de dilluns a divendres de 17:00 a 19:30h. En aquests serveis, en els quals es realitzen activitats lúdiques, jocs, expressió artística, esportives, així com activitats grupals com percussió, street dance (en el cas del projecte Franja) hi ha inscrits actualment 60 infants i adolescents, i la mitjana d'assistència diària és d'uns 35 infants i joves. Les activitats que es desenvolupen en aquests dos projectes s'obren a famílies no usuàries habitualment els divendres, dia en què l'assistència mitjana s'enfila a les 50 persones.

Fotos: Andreu Adrover

Pel que fa a l'especialització en fotografia, paraula i audiovisuals, entre la programació i oferta anual de tallers i cursos destaquen projectes com PICS, projecte d'imatge contemporània i social, i el Munt de Mots, Festival de Narració Oral de Barcelona.

En el terreny de la formació hi ha una oferta de 225 tallers cada any, dels quals el 45% corresponen a les tres especialitats del centre. Es calcula que al llarg de la setmana passen pels tallers del centre cívic, així com per les activitats i actes de la programació al voltant d'unes 1.250 persones

Per últim, a les instal·lacions del Pati Llimona hi estan ubicats també els tècnics del barri Gòtic que depenen de la Direcció de Serveis del Territori del Districte de Ciutat Vella (que abans utilitzaven les dependències municipals del carrer del Correu Vell).

» La complexitat d'una obra amb la recuperació de diversitat d'elements patrimonials

La finca del carrer del Regomir 7-9 era un bloc d'habitatges construït al segle XIX sobre construccions preexistents (l'antic palau Gualbes) i que estava adossat a la muralla romana de l'antiga *Barcino*. L'edifici, que va estar desocupat durant anys, ocultava patrimoni arqueològic de gran valor històric. No només pel palau en sí, sinó també perquè amagava valuoses restes d'una de les portes romanes de la ciutat i les restes d'uns banys públics del segle I. La rehabilitació i posada en valor que s'ha portat a terme ha recuperat i fet visibles tant les restes patrimonials de la Barcelona romana existents, com els elements d'interès patrimonial de l'antic palau per l'altra. D'aquí la complexitat de l'obra executada.

Les obres van començar l'any 2009 i van tenir una durada de 2 anys. El projecte es va executar en diferents fases:

1. Consolidació de la façana
2. Enderroc parcial de l'estructura interior de l'edifici
3. Alçat de la nova estructura de l'edifici
4. Acabat i realització de les connexions interiors amb l'edifici del centre cívic

Consolidació de la façana

La façana ha estat un dels elements originals de l'edifici de Regomir, 7 que calia conservar i rehabilitar. Des d'un primer moment es va establir aquesta part de l'edifici, per finalment netejar la pedra, restaurar les parts malmeses, i recuperar l'estuc original.

Enderroc parcial de l'estructura interior de l'edifici

La singularitat de la decoració dels sostres d'algunes de les sales de l'edifici (amb motllures i motius florals i de natura, policromats del segle XIX) obligava també a conservar-los, de manera que l'enderroc de l'estructura interior de l'edifici es va fer de forma parcial i protegint i restaurant aquests sostres. La conservació dels sostres va obligar a seguir un procés d'obra de dalt a baix, per tal d'anar afrontant la retirada progressiva dels puntals que els asseguraven.

Alçat de la nova estructura de l'edifici

En una tercera fase d'actuació es van relligar la façana original i els sostres conservats amb la nova estructura construïda, que té una superfície total de 1.187 m2.

Acabat i realització de les connexions interiors amb l'edifici del centre cívic

En l'última fase d'intervenció es va connectar per l'interior de l'edifici els nous espais amb el centre cívic, originalment ubicat al número 3 del carrer del Regomir.

Durant tot aquest procés també s'ha portat a terme una intervenció en l'edifici antic del centre cívic, no només per habilitar els passos de les connexions interiors sinó també per millorar-ne l'accessibilitat als lavabos, incorporar un nou sistema de climatització i renovar part de l'equipament i del mobiliari.

Fotos: Andreu Adrover

Durant tot aquest procés a més a més, s'ha fet una intervenció arqueològica que ha fet aflorar a la vista un tram de 17 metres de llarg de la muralla romana i d'una de les torres circulars d'entrada a *Barcino*. Així com les restes d'unes termes romanes situades a tocar a on es pot veure una piscina graonada, murs divisoris de les estances, alguns amb estucs hidràulics conservats, i conduccions d'aigua. L'antiga capella de Sant Cristòfol, situada a peu de carrer entre tots dos edificis, una capella original del segle XIX, també ha estat restaurada.

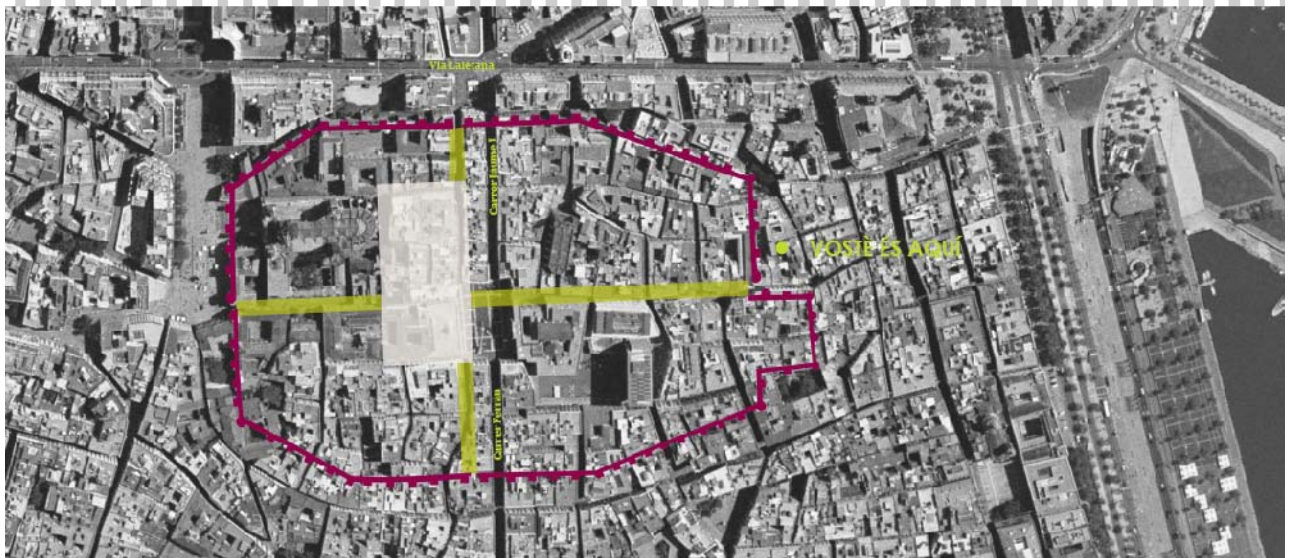
Foto: Andreu Adrover

» La porta de mar i les termes portuàries: els nous elements patrimonials per entendre *Barcino*

En la rehabilitació de la finca número 7 i 9 del carrer Regomir s'ha alliberat un important tram de muralla romana que incorpora una de les torres circulars que flanquejaven la porta d'entrada a la ciutat per la banda de mar. En la presentació d'aquest nou espai patrimonial s'aborda sobre tot la muralla i la porta *decumana* oriental o porta de mar, la importància del comerç en època romana i la configuració de *Barcino* pel costat de mar. La presència de les termes portuàries suburbanes i d'espais de magatzems referma el paper comercial de la colònia, on el port era un element clau de l'economia.

Barcino es va bastir en un indret estratègic, molt a prop del mar; aleshores, tan sols uns 150 metres separaven de l'aigua la muralla que envoltava la ciutat. Va tenir un port molt actiu des de la seva fundació, com indica l'exportació a gran escala del vi laietà el segle I d.C. A més, les troballes arqueològiques mostren que hi havia moviment de mercaderies procedents de tota la Mediterrània. Els estudis han permès identificar una gran quantitat i varietat d'àmfores, amb una circulació important els segles II i III, que puja exponencialment el segle IV, i que assoleix el moment de màxima esplendor els segles VI-VII. El segle IV, quan moltes ciutats romanes i les seves elits urbanes estan en plena decadència, *Barcino* és una ciutat emergent. Però no serà fins al període visigot que la ciutat tardoantiga consolidarà les seves funcions i tindrà un paper important com a seu episcopal i *sede regia*.

BARCINO/BCN

El nou espai patrimonial inclou tres àmfores trobades a la ciutat i dos elements arquitectònics del pòrtic d'entrada a la ciutat romana que van ser recuperats durant els enderrocs del segle XIX i conservats al Museu d'Arqueologia de Catalunya. Un dibuix de B. Hernández Sanahuja mostra l'enderroc, l'any 1862, d'una torre circular i unes estructures porticades amb els elements ara incorporats a l'espai de Regomir.

El visitant també tindrà l'ocasió de conèixer com es va transformar la muralla a l'època medieval i com de mica en mica les cases de les famílies nobles acaben incorporant les torres defensives de la muralla romana als espais privats de residència. És el cas del Palau Marc, que es conserva i forma part de l'edifici del Pati Llimona. El segle XI, les portes de la ciutat es van convertir en veritables castells urbans, residències fortificades controlades pels

vescomtes i el bisbe. El *Castrum Regumirum* (Castell de Regomir) es trobava sota dependència episcopal.

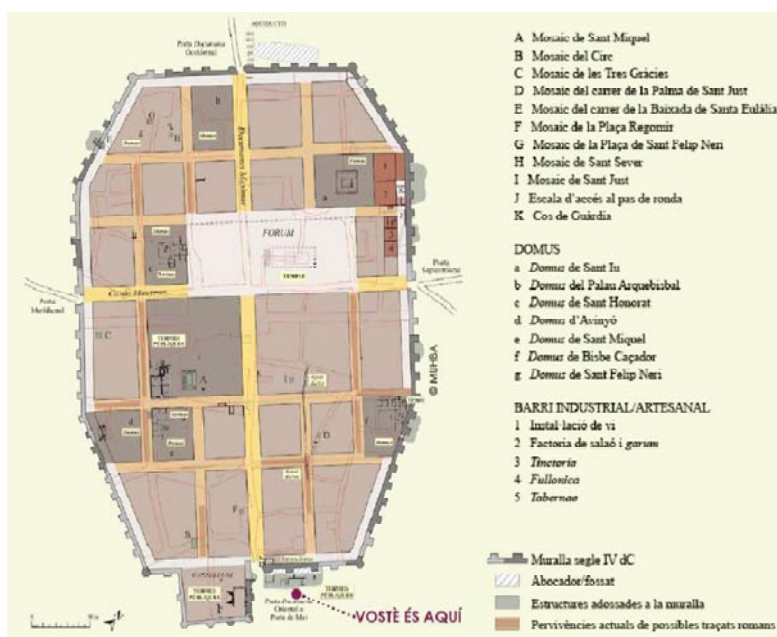
Amb el pas del temps i amb el creixement urbà, la muralla romana desapareix de la imatge de la ciutat fins que se'n perd la memòria, tot i que es conserva amagada per les construccions posteriors, que la van utilitzar com a paret mitgera.

La voluntat de monumentalitat del nucli històric al llarg dels segles xx i xxi, amb l'enderroc i la remodelació d'edificis per deixar visible la muralla romana es manifesta ara en aquest nou entorn patrimonial, que ajudar a completar el discurs expositiu sobre la ciutat antiga del subsòl arqueològic de plaça del Rei del MUHBA. El Temple d'August, amb un discurs que gira al voltant de l'urbanisme i el poder polític i religiós; la Via Sepulcral de la plaça Vila de Madrid, que ofereix una visió del territori i del món funerari, i la *domus* romana del carrer de Sant Honorat, on es pot mostra l'arquitectura domèstica, acaben de conformar el panorama sobre la *Barcino* romana.

Barcino, una ciutat costanera

Barcino va ser fundada per l'emperador August al voltant de l'any 10 a. de C. Era una ciutat petita, d'unes deu hectàrees tancades per una muralla. La seva planta era irregular i formava un rectangle amb els angles retallats per adaptar-se a la topografia del terreny.

A l'encreuament dels dos carrers principals, el *cardo maximus* i el *decumanus maximus*, hi havia el *forum* o plaça pública, on s'aixecaven els principals

edificis administratius i religiosos. Al segle I d. de C., la ciutat quedava molt més a prop del mar que ara, tan sols uns cent cinquanta metres separaven la muralla de la costa.

Fora de la ciutat, al *suburbium*, s'ubicaven espais de producció, com tallers de ceràmica i metal·lúrgia, i també estructures d'hàbitat, com ara les *villae* i les *domus* suburbanes. A banda i banda de la porta pel costat de mar hi havia dos conjunts termals destinats, segurament, a homes i a dones respectivament.

- (Imatge: Planta de la ciutat romana als segles III-IV d. de C. Hipòtesi de Julia Beltrán de Heredia i dibuix d'Emili Revilla. © MUHBA)

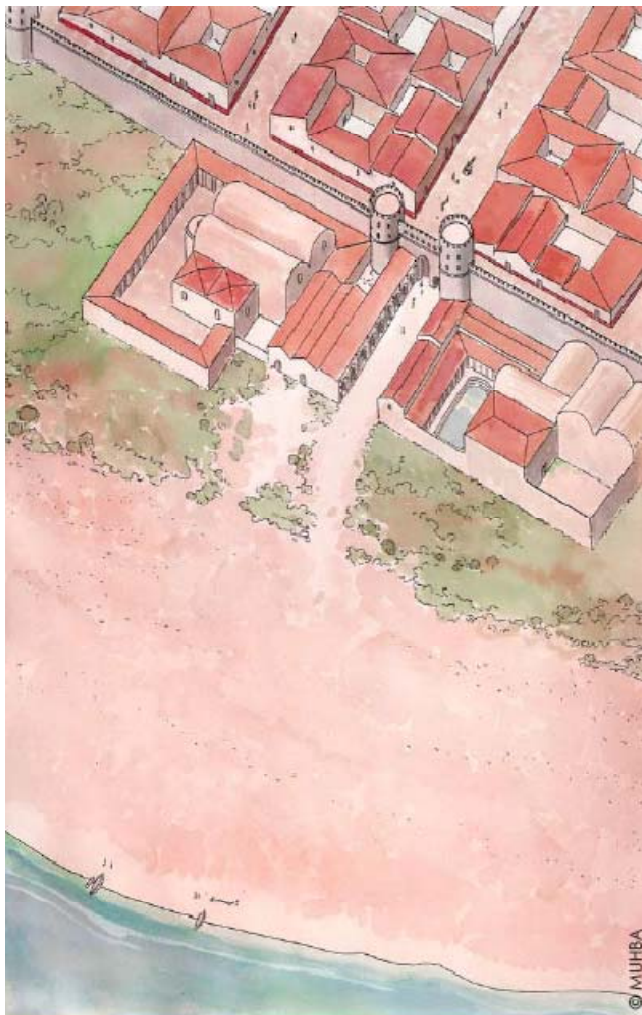
Les termes portuàries suburbanes

Fora de la ciutat, a cada costat de la porta d'entrada a la colònia per la banda de mar, es van construir entre mitjan segle I i principis del segle II d. de C. dos conjunts termals portuaris de caràcter públic.

Aquests dos nuclis termals devien ser per a homes i per a dones, tal com es troba a altres llocs de l'imperi, on, quan no es disposava d'edificis termals dobles, hi havia horaris separats. També existien termes on el bany es feia conjuntament.

En trobar-se properes al mar, és possible que alguna de les piscines d'aquestes termes fos d'aigua salada. Les termes on ens trobem van ser abandonades al segle IV, quan es va construir el segon recinte emmurallat.

Al costat de les termes hi havia altres construccions que segurament corresponien a un *horreum*, un magatzem soterrani de grans dimensions vinculat al port. El gran pòrtic que donava pas a aquest important complex situat extramurs servia també per monumentalitzar l'entrada a Barcino per la Porta de Mar, que era la més important de les quatre que tenia la ciutat.

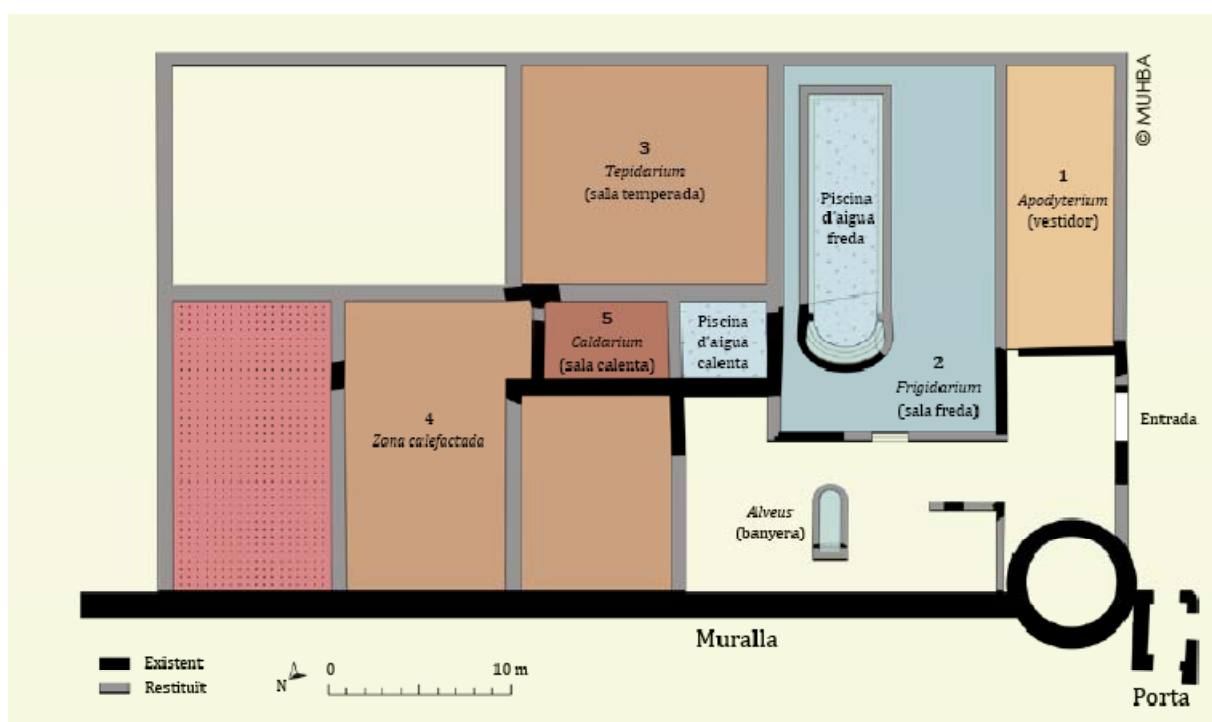

Vista hipotètica de Barcino a inicis del segle II d. de C., amb la situació de línia de costa, la Porta de Mar i els dos conjunts termals suburbans. Dibuix de Francesc Riart. © MUHBA

El recorregut termal

El funcionament de les termes romanes es basava en un recorregut que consistia en una successió d'espais a diferents característiques i temperatures. A més també podia haver-hi sales de massatges i gimnasos.

Del conjunt termal en el qual ens trobem només es conserven la piscina de la sala freda i les restes d'alguna estància, però en el seu origen tenia més de 1500 m². Les seves dimensions mostren la importància que tenien el tràfic portuari i les activitats mercantils.

- (Planta de les termes suburbanes portuàries vers la segona meitat del segle I i principis del segle II d. de C., amb indicació dels diferents àmbits coneguts. Hipòtesi de Carme Miró i dibuix de Miquel Gea. © MUHBA)

Els usuaris de les termes suburbanes eren, majoritàriament, mariners, viatjants i comerciants, que les utilitzaven també com a lloc de trobada i d'intercanvi comercial. A la zona del port es trobaven normalment els prostíbuls.

Acus crinalis, agulles d'os de la segona meitat del segle III d. de C, que servien per subjectar els complicats pentinats femenins. Van ser trobades a la piscina de les termes, per la qual cosa es pensa que aquest conjunt termal era el destinat a les dones.

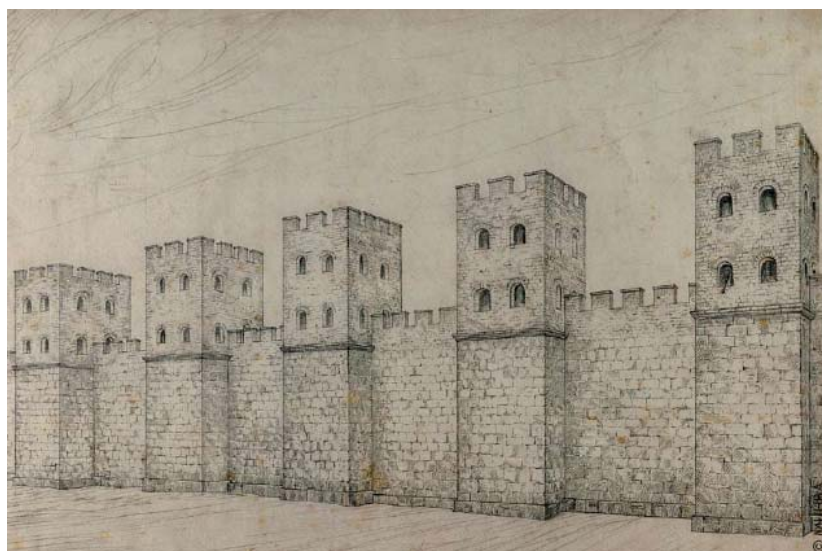
Fotografia de Pep Parer. © MUHBA

La muralla de *Barcino*: defensa i prestigi

Una nova muralla

Al segle IV d. de C. es va construir a *Barcino* una nova muralla amb 76 torres que es va adossar per l'exterior a la muralla que ja hi havia, de manera que es va reforçar el recinte defensiu d'una forma molt notable. Aquesta tasca va requerir una forta inversió econòmica i denota el bon moment que es vivia llavors a la ciutat.

La muralla, a banda de ser un element defensiu, tenia també una vessant simbòlica i de prestigi per a la població i el seus habitants. Era la imatge de la ciutat mateixa, al temps que definia l'espai urbà on vivien els seus habitants i on se situaven els principals edificis administratius.

Dibuix de la muralla tardoromana de *Barcino*. Dibuix de Marià Ribas de 1943

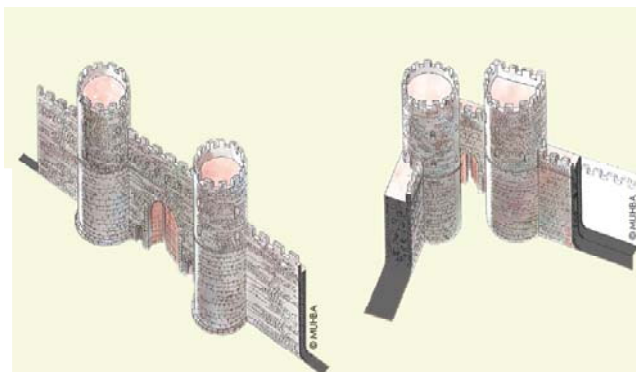
La Porta de Mar

La ciutat tenia quatre portes, que disposaven d'un pas central per a l'entrada del trànsit rodat, els cavalls i les mercaderies, i dos passos laterals per als vianants.

La porta *decumana* oriental o Porta de Mar era la porta per on entraven els mercaders i les mercaderies que arribaven de tota la Mediterrània. Estava flanquejada per torres circulars que reforçaven les seves defenses i la monumentalitzaven. Se'n conserva únicament una de les portes laterals de vianants.

La construcció del *castellum* marítim al segle IV va modificar l'estructura inicial de la porta, i un dels passos laterals de vianants va quedar totalment anul·lat.

Restituïció de la porta
decumana oriental o
Porta de Mar de la
muralla al segle I d.
de C. Dibuix de
Francesc Riart. ©
MUHBA

Restituïció de la porta
decumana oriental o
Porta de Mar de la
muralla al segle IV d.
de C. Dibuix de Francesc
Riart. © MUHBA

La ciutat romana i el comerç marítim

El comerç i la Porta de Mar: un impost per entrar a la ciutat

Els *portoria* eren els impostos que es pagaven sobre el transport terrestre o marítim de mercaderies i persones en passar per determinats ports o fronteres.

Al costat de la Porta de Mar, on hi havia un cos de guàrdia, es van trobar més de cent monedes segurament perdudes durant els pagaments d'aquest tribut que es feien abans d'entrar a la ciutat. S'han identificat, entre d'altres, monedes de les seques de Roma, *Arelate* (Arles) i *Lugdunum* (Lió), *Siscia* (Sisak, Croàcia), *Nicomedia* i *Cyzicus* (Izmit i Kapu Dag, Turquia) i *Treverorum* (Trèveris, Alemanya).

La ubicació a la façana marítima de les termes i dels espais de magatzems reafirmen el paper comercial de la ciutat, on el port era un element clau de l'economia de la colònia.

Pas lateral per a
vianants de la Porta de
Mar, conservat a
l'interior de Pati d'en
Llimona. Fotografia de
Pep Parer. © MUHBA

Monedes trobades a la Porta de Mar que van circular als segles IV i V d. de C. Fotografia de Pep Parer. © MUHBA

El *castellum* marítim

El *castellum* marítim corresponia a una defensa avançada que sobrepassava la línia de muralla, en direcció a la façana costanera. La seva funció devia estar vinculada al port i al comerç marítim, en un punt estratègic i de control de l'entrada de mercaders i mercaderies a la ciutat. Es pensa que a l'interior del *castellum* hi havia algun edifici de caràcter oficial. La construcció del *castellum* marítim i de la nova muralla al segle IV d. de C. va afectar les termes portuàries suburbanes. Una part del conjunt termal va continuar en funcionament, però sensiblement modificat.

Vista aèria de Barcino al segle IV d. de C., amb la nova muralla, la Porta de Mar i el *castellum*. A l'interior del *castellum* encara estava en funcionament un conjunt termal. Dibuix de Francesc Riart. © MUHBA

La muralla i la porta de mar a l'Edat Mitjana

La Porta Regumiro

A partir del segle x comença a transformar-se la muralla que des de l'època romana havia protegit i definit el nucli urbà. Es construeixen residències particulars, sobretot de famílies nobles, que s'adossen directament a la muralla i que incorporen les torres defensives. L'any 975, la Porta de Mar és esmentada en la documentació com a *Porta Regumiro*.

Al segle xi, les portes de la ciutat es van convertir en veritables castells urbans, que controlaven els vescomtes i el bisbe. El *Castrum Regumirum* –Castell de Regomir– es trobava sota dependència episcopal.

L'expansió urbana, junt amb la pèrdua de la seva funció defensiva, van propiciar el progressiu recobriment de la vella muralla amb cases per dins i per fora. El creixement es va accelerar a finals del segle xii, i cent anys després es va construir una nova muralla per encerclar la ciutat.

Planta que mostra el creixement de la ciutat fora muralles als segles xii-xiii. © MUHBA

La casa dels Marc

Al segle xiii, la família Marc, vinculada a la cúria reial, tenia la seva residència al costat del Castell de Regomir. La casa noble disposava de tres plantes, i en algunes cambres encara es conserva l'escut de la família.

L'any 1387, Galceran Marc va vendre el casal a Ponç de Gualba, prohoms de la ciutat que s'havia enriquit amb el comerç marítim i les activitats bancàries. A la mort de Ponç de Gualba, la propietat es va dividir entre el seu fill Ferrer de Gualba i el seu nét Nicolau.

La casa dels Marc, restaurada,
amb la muralla romana a sota.

La família Gualba va ser la propietària del casal fins al segle XVIII, moment en el qual, per llegat testamentari, va passar a la comunitat de preveres dels Sants Just i Pastor. El 1779 l'edifici va ser adquirit per Tomàs Llimona, mercader d'indianes, de qui procedeix el nom actual de l'emplaçament.

Mènsules del casal
medieval decorades
amb els escuts de les
dues famílies
propietàries, els Marc i
els Gualba

De l'enderroc a la recuperació de la muralla

Les transformacions de la ciutat moderna

La intensificació de l'ús de l'espai urbà en una ciutat que des del segle XVIII s'industrialitzava, mentre encara l'encerclaven les seves darreres fortificacions, va comportar modificacions notables en l'àrea que ens ocupa. Una part de la porta romana de *Regumiro* i de les estructures annexes del *castellum* van desaparèixer al segle XIX, en bastir-s'hi noves edificacions.

Dibuix de Lluís Rigalt de l'any 1861 del carrer del Regomir, que manté el traçat romà del *decumanus maximus*. Encara s'hi pot veure clarament la torre rodona romana.

Dibuix de Buenaventura Hernández Sanahuja que mostra l'inici de l'enderroc, l'any 1862, d'una torre circular del segle IV que pertanyia al *castellum*. Al fons es pot veure la part superior de dos arcs del pòrtic del segle I d. de C.

Dibuix publicat per Josep Puiggarí que mostra la mateixa seqüència d'enderroc de la torre l'any 1862. S'hi poden veure els dos arcs del pòrtic, ja pràcticament alliberats de l'estructura de la torre que els amagava. Aquest era el pòrtic que donava entrada a les termes suburbanes i conduïa a la porta lateral de la muralla.

Alçat de la casa que Pelegrí Guasch va sol·licitar permís per construir al carrer de Regomir 7 i 9, l'any 1862, i que correspon a l'edifici actual. S'acabava d'enderrocar la torre de l'altre costat de Regomir i la volta que sobrevolava el carrer. La capella de Sant Cristòfol fou incorporada a l'edifici, més petita i amb una nova façana.

La monumentalització del nucli antic

La voluntat monumentalitzadora del nucli històric durant el segle XX ha comportat canvis de signe totalment diferent, amb l'enderroc d'edificis, sobretot dels segles XVIII i XIX, per deixar visible la muralla romana oculta entre les construccions que s'hi havien adossat al llarg de la història.

Cal esmentar també la pervivència, al costat de la porta *Regumiro*, d'una petita capella dedicada a Sant Cristòfol, que va ser ubicada a l'interior de la torre romana l'any 1503 i que fou refeta el 1568. Va ser completament reformada seguint les pautes del neogòtic l'any 1899.

La muralla romana, amb les empremtes dels edificis que al llarg del temps s'hi van adossar.

» Sessions de portes obertes

Per tal de donar a conèixer aquestes valuoses restes arqueològiques al barri, el Districte de Ciutat Vella ha organitzat unes sessions de portes obertes a l'espai arqueològic del Pati Llimona, perquè els veïns i els interessats puguin admirar de prop aquestes restes: les termes i la muralla.

Les sessions s'inicien aquesta tarda i tindran el següent calendari:

Del 14 de març al 12 de maig

Dimecres i divendres de 16:30h a 21:00

Dissabtes de 10:00h a 14:00h i de 16:30h a 20:00h

Fotos: Andreu Adrover

Activitats dins del programa del MUHBA:

La muralla, la porta de mar i les termes

Pròxima obertura del nou espai patrimonial al carrer del Regomir 7-9 i de la seva museografia. Una panoràmica dels canvis i les continuïtats en la història de Barcelona a partir de les transformacions de la muralla i el seu entorn.

Barcino/Bcn

Un viatge d'anada i tornada entre *Barcino* i Barcelona que permet situar el pòsit deixat per la ciutadania romana i l'impacte de convertir les seves restes en monuments. Itineraris: 10/03/2012, 5/05/2012. Visita específica a l'entorn de la muralla i la porta de mar: 24/03/2012, 19/05/2012

Intervenir a la muralla romana de Barcelona

(Jornades en preparació Per al 3 i 4 de maig de 2012)

Les recerques arqueològiques i les intervencions arquitectòniques al llarg dels anys han contribuït a configurar l'actual paisatge de la muralla romana de la ciutat. Aquestes jornades reuniran experts de diferents àmbits acadèmics per debatre enfocaments, mètodes i pràctiques d'intervenció patrimonial.

Guia Urbana de BARCINO/BCN. Guia dels Vestigis Romans convertits en monuments de la Barcelona contemporània: **Punts de l'itinerari:**

1. Via Sepulcral Romana
2. Aqüeductes
3. Porta nord - oest
4. Temple i Fòrum
5. Tallers i factories **de la plaça del Rei**
6. Muralla nord -est
7. Muralla sud - est
8. Porta de mar

» Comença el PICS, Projecte d'Imatge Contemporània i Social

Una de les propostes destacades en la programació del centre cívic Pati Llimona és el PICS, Projecte d'Imatge Contemporània i Social, que comença demà i que ofereix exposicions, xerrades, seminaris, fins al 31 de març. Hi participen 12 fotògrafs que exposen les seves obres en 12 botigues del Gòtic, a part d'entitats i col·lectius diversos. Tota la programació es pot consultar en el següent portal:

<http://pics.patillimona.net/>